

RelBib

Bibliography of the Study of Religion

<https://relbib.de>

Dear reader,

the article

“*Judaistik vid Lunds universiteit*” by Karl Erich Grözinger (translated by Eva-Maria Jansson)

was originally published in

Svensk teologisk kvartalskrift, volume 66 (1). Lund: Bloms Boktryckeri (1990), 1-6.

This document has been published under the Creative Commons License Attribution [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

This [article](#) is used by permission of [Bloms Boktryckeri](#).

Thank you for supporting Green Open Access.

Your RelBib team

Judaistik vid Lunds universitet

AV KARL ERICH GRÖZINGER

Sedan den första januari 1989 finns vid Lunds universitet den första professuren i »Jewish Studies» (judaistik) i Sverige, och, *cum grano salis*, i Skandinavien. Kurser startade i april samma år, har sedan utvecklats ytterligare och undervisningen försöker i sig att integrera de internationella metoderna inom »Jewish Studies» med det svenska undervisningssystemet, ibland en besvärlig uppgift. Redan från början försöker nu en grupp av kunniga och entusiastiska studenter överbrygga de inledande svårigheterna: de skall ta itu med ett ämne som är nytt både ifråga om innehåll och metoder, med en utländsk professor som själv är van vid en annan typ av universitetsundervisning och, sist men inte minst, med ett ännu så gott som icke-existerande bibliotek.

Följande reflexioner, delgivna vid installationsföreläsningen den 13 oktober 1989, syftar till att ge en uppfattning om uppbyggandet av, problemen för och målet med judaistiken vid Lunds Universitet.

Innan vi går in på en beskrivning av hur »Jewish Studies» bör se ut bör vi fråga oss själva vad som menas med termen »Jewish Studies», eller »judaistik» som det heter på svenska. Om ni ber mig om en definition av »judaistik», en definition som inte skulle vara ensidig, inte ideologisk, utan realistisk, skulle jag definiera »judaistik» enligt följande: Judaistik är en universitetsdisciplin som behandlar allt som judar har skapat, allt judiskt lidande och allt som – på något sätt – är förbundet med judiskt liv, judisk historia och kultur. Men hur klar denna definition än verkar, är den svår att omsätta i praktiken.

Man kunde t.ex. fråga, om ett kirurgiskt ingrepp gjort på en jude faller inom judaistiken – eller naturvetenskaper utvecklade av judar, bör de också vara del av judaistiken? Eller vad gäller för en engelsk, tysk eller

svensk författare som råkar vara av judisk börd, eller, å andra sidan, en bok om matematik eller biologi, skriven av en jude på hebreiska eller jiddisch – skall detta också inkluderas i judaistiken?

Att nå enighet kring denna fråga verkar lika svårt som att finna den berömda »cirkelns kvadratur». Låt oss som exempel ta den israeliska systematiseringen av judaistiken utarbetad av det hebreiska Universitets- och Nationalbiblioteket i Jerusalem 1926–27 under ledning av Hugo Bergmann och Gershon Scholem. Där finner man inte något sökord »medicin», men naturligtvis finner man ett sökord »folkmedicin» – ty det fanns ett förvånande stort antal magiker/läkare, kända som 'Ba'al Shem', »Det heliga Gudsnamnets mästare». Man kan också finna sökordet »sociologi» utan någon markering av gränsen mellan det typiskt judiska och fenomenet i gemen.

Hur svårt det kan vara att se vad som innefattas i eller utesluts av en given definition kan vi se med hjälp av exemplet med sökordet »medicin». Pondera att vi är intresserade av hur stor andel av de tyska läkarna vid tiden runt sekelskiftet, som var judar, för att se om det finns någon speciell förbindelse mellan detta, att man är jude och att man arbetar inom detta yrke. Detta skulle kunna tänkas utifrån det faktum att en genomsnittlig religiös jude hade vissa kunskaper i anatomi från sina studier av Talmud, något en genomsnittlig icke-jude saknade vid denna tid, eller från det faktum att det fanns en medeltida tradition av kända judiska läkare.

Eller vi kan vara intresserade av den sociala utvecklingen inom den judiska gruppen och fråga hur många judar som lyckades uppnå en position som läkare. Redan här har vi en fråga, med berättigande inom judaistiken,

som passar in i den ovan nämnda definitionen.

Med rätta skulle dessa exempel kunna kallas perifera. Naturligtvis finns det i mitten av fältet ett enormt antal områden och aspekter kring vilka det inte råder någon oenighet huruvida de tillhör disciplinen judaistik.

Men även när vi räknar upp några exempel på uppgifter som en student och forskare inom judaistiken utan diskussion kan ägna sig åt, kommer dessa exempel att visa hur det även här finns komplikationer.

För det första bör vi nämna det vidsträckta området »judisk historia» som inte endast är enormt vad gäller dess historiska omfång. Där finns även ytterligare svårigheter, orsakade av det faktum att den judiska historien är sammanflätad med ett stort antal olika kulturer och nationella och regionella historiska utvecklingar, vilket gör att det ställs höga krav på forskaren ifråga om specialisering inom sociala system och språkområden – det må gälla Främre Orienten, den hellenistisk-romerska historien, det medeltida Europa, från söder till norr, från öster till väster, Amerika eller mer avlägsna områden.

Som andra accepterade fält inom judaistiken kan vi nämna judisk arkeologi, judisk konst och judisk musik. Ett annat, helt olik område, är judisk lag, och ytterligare ett är judiska sociala strukturer. Till detta skulle vi dessutom kunna lägga det stora fält som utgöres av judisk folklore, med dess olika förgreningar, liksom de judiska språken, den judiska litteraturen med dess olika faser och genrer, judisk sekterism, liturgi, filosofi, religion och mysticism som naturligtvis inte kan utelämnas.

Allt som allt – det finns tillräckligt med material att sysselsätta sig med för minst ett helt universitet. Och de stora judiska universiteterna i Israel är också till stor del inriktade på olika områden inom judaistiken. För att ge ett litet exempel: vid *The 10th World Congress of Jewish Studies* i Jerusalem sommaren 1989 gavs möjlighet att lyssna till inte mindre än 900 föreläsningar (!) – indelade i fyra huvudkategorier, såsom a) *The Bible and its World*, b) *The History of the Jewish People*, c) *Jewish Thought and Literature* och

d) *Languages and Art*. När man ser dessa vidsträckta fält och ämnen som innesluts i judaistiken, kan man undra vad det betyder eller skulle kunna betyda att ett universitet som det i Lund inrättar en ny, första – och än så länge enda – professur i judaistik?

Finns det något hopp att finna en person som behärskar alla, eller åtminstone huvuddelen av dessa ändlösa och mångfacetterade uppgifter inom judaistiken? Och, eftersom det synes omöjligt att en sådan person existerar, kan vi tillåta oss att välja några av de många ämnena och ge dessa företrädare framför andra? Och om vi verkligen gör ett sådant val – och jag menar att vi inte kan göra på något annat sätt – bör vi fråga oss om det finns några kriterier som kan hjälpa oss att prioritera ett fält framför ett annat.

Finns det något av alla de ovan nämnda intresseområdena som skulle kunna tjäna som utgångspunkt för ett försök att finna en minsta gemensam nämnare i definitionen av vad som bör tillhöra disciplinen judaistik och vad som kan lämnas utanför? Finns det något som kan tjäna som riktlinje för och mått på vad som kan kallas »judiskt»? För mig framstår det som om det finns något som, åtminstone fram till upplysningen och den därpå följande sekulariseringen, skulle kunna anses vara medelpunkten i den judiska världen, nämligen **judisk religion** – inte endast i meningen religiös doktrin utan även som religiös kultur och världslig judisk kultur influerad av religion. Det är inget tvivel om att under perioden fram till upplysningen var den judiska religiösa kulturen medelpunkten i det judiska livet. Det var denna kultur, som hade format och fört fram judiskt levnads-sätt, arbete, kreativitet, men också förföljelse och lidande.

Vad avses när jag talar om en judisk religiös kultur som skulle kunna tjäna som riktlinje för eller mått på en »kanon» för judaistiken? Åtminstone fram till upplysningseran skulle man kunna definiera judisk kultur på följande sätt: Basen för denna religiösa kultur är ett **kommunikationssätt** inom den judiska gruppen eller det judiska samhället. Denna kultur är det sätt på vilket man uppställer regler för det sociala livet, uttrycker

och utvecklar nya tankar inom ramarna för *Tora*. Vi måste dock ha i åtanke, att i judisk mening är *Tora* inte begränsad endast till de fem Moseböckerna eller den hebreiska Bibeln i sin helhet. *Tora* är i judiska sammanhang mer: med *Tora* förstås av judarna inte bara den skrivna *Tora* i Bibeln, utan det innesluter i sig alla muntliga och skriftliga judiska traditioner – den så kallade muntliga *Tora* – skapad senare än Bibeln och som t.o.m. innehåller diskussionen mellan lärare och elev i lärohuset. Dessa två delar av *Tora* – den skriftliga och den muntliga – hålls formellt samman av genomgående korsreferenser och anses båda vara uppenbarade för Mose på berget Sinai.

Så snart en kulturell eller social aktivitet lyckats finna en plats inom ramarna för denna *Tora*, kunde den accepteras av gruppen – även om aktiviteten var en revolutionerande nyhet inom den judiska traditionen. Det har hänt mer än en gång att de stora förändringarna inom judendomen smugit sig in förebarande att de varit del av *Tora* – så var fallet med den rabbinisk-talmudiska judendomen jämförd med Bibeln, eller den tidiga och senare judiska mystiken, kabbalan, och den medeltida judiska filosofin, för att ta några välkända exempel.

Om denna religiösa kultur kan hjälpa oss att känna igen judendomens kärna, måste nästa fråga bli: vilka är källorna som kan ge oss kunskap om den judiska kulturens utveckling? Det enda möjliga svaret på denna fråga är: Den **judiska litteraturen** i dess olika stadier som den utvecklats genom seklerna; den judiska litteraturen i alla dess aspekter och genrer. Inget i den mångfald av litterära verk som skapats av oräkneliga grupper och individer bör utelämnas, av något dogmatiskt eller annat skäl. För här, i denna litteratur har vi en spegel av både kontinuitet och förändring inom judendomen genom århundradena. Bilden vi får från denna litteratur kan också göra det möjligt för oss att bedöma och förstå de andra fenomen som hör samman med judendomen, som judisk teologi, historia, sociala strukturer, glädjämnen och, sist, men inte minst, dess sorger. Allt detta tillhör judiskt religiöst liv och judisk

kultur.

Men även detta kan framstå som en alltför omfattande uppgift för en person. Icke desto mindre bör vi, enligt min mening, försöka ta oss an den. Endast genom att få ett intryck av mångfalden av judiska erfarenheter, diakront såväl som synkront, kan man bedöma judiska fenomen på ett korrekt sätt. Att t.ex. bedöma judendomen endast i ljuset av Bibeln vore ett mycket gravt misstag – och tyvärr möter det oss alltför ofta. Det skulle vara lika missvisande som att se judendomen endast i ljuset av den talmudisk-midrashiska litteraturen, utan att veta något om de stora förändringar som ägde rum när judendomen lämnade Orienten och utvecklades i det medeltida Europa. På samma sätt skulle vi inte få en korrekt bild av judendomen om vi bara förlitade oss på den nyktra filosofiska litteraturen och försummade alla folkliga bruk och föreställningar.

Därför måste man enligt min åsikt ha modet att göra ett val bland den stora mängden källor – men på ett sådant sätt att man inte åsidosätter den ena eller den andra perioden, företeelsen eller riktningen – för att på så sätt få en så heltäckande bild av judendomen som möjligt. För endast om vi vågar närma oss denna snävare, men samtidigt vida, inriktning, kan vi rusta oss för en forskningsutveckling i många riktningar, och göra det möjligt för oss att ta itu med olika individuella forskningsintressen och, dessutom, olika utbildningsinriktningar för studenterna.

Jag tror tidpunkten nu har kommit att tala om vad jag har sysslat med hittills, innan jag fortsätter att dra upp linjer för framtiden: Efter att ha avslutat mina bibelvetenskapliga studier och studierna i judaistik och semitistik, ägnades mitt första forskningsarbete åt Qumran-litteraturen genom arbete inom ett mycket ambitiöst projekt, nämligen utarbetandet av en ordbok. Detta skedde inom ramen för Qumran-forskningscentret vid universitetet i Heidelberg. Därifrån övergick jag till den tidiga rabbiniska litteraturen, med inriktning mot den rabbiniska haggadan, dvs den homiletiska litteraturen. Vid sidan av ett antal artiklar har jag publicerat två böcker

om ämnet, den ena en form- och traditionskritisk kommentar till en tidig midrashisk predikan, den andra en studie av musik och sång i den tidiga rabbiniska teologiska litteraturen – täckande alla typer av talmudiskt-midrashiskt material och inkluderande tidig judisk mystik (Ich bin der Herr, dein Gott. Eine rabbinische Homilie zum ersten Gebot, 1976; Musik und Gesang in der frühen jüdischen Literatur, 1982). Därefter utökade jag mitt forsknings- och undervisningsfält till medeltida judisk predikolitteratur och filosofi, medeltida kabbala och östeuropeisk chassidism. Allt detta åtföljdes av publicerandet av artiklar inom dessa områden.

Ett sidoresultat av min forskning om chassidismen är ett omfattande projekt kring den chassidiska folkliga berättelsen. Inom detta datoriserade projekt, baserat på tusentals folkliga judiska berättelser, försöker jag komma fram till vilka ämnen som behandlas inom denna folkliga berättelseform. Listan över ämnen i dessa berättelser omfattar allt från sociala förhållanden, generell och individuell lag, de dödas och nyligen avlidnas rättigheter i de levandes samhälle, till familjeproblem, andlig vägledning med syftet att uppnå evig salighet i den tillkommande världen, med mera. Denna ämneskatalog kommer att användas för att beskriva den folkliga religiösa kulturen hos judarna i Östeuropa – och jag hoppas på detta sätt kunna komma åt generella drivkrafter bakom fenomenet religion i allmänhet.

Resultaten av detta projekt kommer att sammanfattas i en bok som behandlar de olika sociala, kulturella och religiösa följderna av berättelserna och som, förhoppningsvis, kommer att åtföljas av en åskådliggörande antologi. Ett exempel på en sådan antologi, vars manuskript jag just lagt sista handen vid, är en synoptisk tysk översättning baserad på de grundläggande chassidiska legenderna om Ba'al Shem Tov, rörelsens grundare. Dessa föreligger i två versioner, på hebreiska respektive jiddisch, vilka företer olikheter jämförbara med de synoptiska evangeliernas.

Utöver detta arbetar jag på en annan bok, med syftet att beskriva utvecklingen av

judisk mystik, kabbala och chassidism mot bakgrund av den talmudisk-rabbiniska tankevärlden och den medeltida judiska filosofin – ämnen som för övrigt utvecklas i mina föreläsningar här i Lund.

Förutom denna forskning har jag ägnat mig åt några tvärvetenskapliga projekt, som också överlappat mitt eget forskningsområde. Så var jag t.ex. medarrangör vid universitetet i Frankfurt – det universitet från vilket jag kommer – av en internationell kongress kring ämnet »Franz Kafka och judendomen». Denna frambragte en rad anmärkningsvärda insikter i de ibland något märkliga skrifterna av denne författare – föreläsningarna finns publicerade i en bok (Franz Kafka und das Judentum. Beiträge eines Kolloquiums, 1987). För närvarande förbereder jag publiceringen av föreläsningar, som hölls vid en kongress, arrangerad av mig, i oktober 1988, kring temat »Judendomen i de tysktalande länderna». Vid detta konvent samlades internationella specialister på judisk musik, litteratur, folklore, juridik, sociologi, teologi och andra ämnen. Liknande publikationer, t.ex. om Martin Buber, vilka sammanställts av andra forskare, är frukter av samarbete med kolleger från den teologiska fakulteten, med vilka jag även samarbetat på många andra områden.

Slutligen måste jag nämna några andra aktiviteter, vilka enligt min mening kompletterar mitt arbete vid universitetet på ett viktigt sätt – och jag talar om mitt samarbete med de judiska församlingarna. Det är min fasta övertygelse att en professur i judaistik måste vara fast förbunden inte bara med det judiska livet i historisk tid utan även i nutiden. Jag menar att en professur i judaistik, som inte lyckas bli en accepterad medarbetare till samtida judiska kulturella institutioner, särskilt inom de judiska församlingarna, har misslyckats med att lära sin läxa från den litteratur den behandlar. Mina egna institutionella kontakter med den judiska församlingen i Frankfurt har bestått av publicerandet av artiklar i församlingens tidning, samarbete vid organiserandet av kongresser och rörande kulturella evenemang. Som exempel kan nämnas att universitetet medverkade

med en vetenskaplig historisk bakgrund för aktuella kulturella evenemang, såsom ett seminarium kring studiet av judiska Purimspel, när ett av dessa sattes upp på Stadsteatern, liksom en serie föreläsningar om samtida aspekter av judiskt liv, organiserade tillsammans med församlingens rabbin.

För att så övergå till framtida planer, är min förhoppning att dessa mina aktiviteter hittills skall kunna överföras till Lund och fortsätta på samma nivå som beskrivits. Men detta är naturligtvis inte så enkelt. Det största hindret för närvarande är avsaknaden av ett bibliotek. Om vi inte lyckas upprätta ett verkligt arbetsbibliotek med källmaterial och sekundärlitteratur inom kort, kommer alla planer att sakna en fast grund att stå på. Därför är min främsta uppgift inom den närmaste framtiden att köpa böcker inom ämnet, på en relativt bred bas, syftande till att skapa ett centralt svenskt bibliotek för judisk kultur. Vi borde försöka övertyga alla berörda institutioner och privatpersoner om att judaistiken i Lund endast kommer att bli en del av den internationella judaistiken om det finns ett bibliotek som kan ge information över en bred skala – och detta inte endast till studenterna utan även till den intresserade allmänheten och landet i dess helhet.

Mer positiva är de redan upprättade kontaktarna med de judiska ledningarna i Lund och Malmö, och t.o.m. i Stockholm, och jag ser fram emot ett nära samarbete i framtiden.

Vad gäller organisationen för den nya professuren, har vi kommit överens om att professuren i judaistik skall vara en del av Religionshistoriska avdelningen, för att på så sätt leva upp till beskrivningen av professuren, gjord av UHÄ, som fastslår att professuren i judaistik skall täcka judisk religion och kultur i historia och nutid, inklusive dess relation med andra religioner, liksom kulturella, sociala och politiska förhållanden. Så kommer professuren i judaistik att kunna utveckla sin egen linje inom forskning och undervisning, följande judendomens utveckling, i nära samarbete med andra institutioner inom och utom universitetet.

Detta kommer också att påverka studenterna, på så sätt att de kommer att kunna få

en examen med judaistik, utan att behöva uppfylla några andra krav än kunskaper i judiska språk, i första hand hebreiska. Det finns dock även kurser för studenter som inte siktar mot någon examen och som inte behärskar hebreiska eller arameiska, utan endast önskar få kunskaper om judisk kultur eller få in judiska ämnen som del i sina examina i humanistiska ämnen eller teologi.

De studenter som studerar judaistik bör, när de avslutat sina studier, känna till de stora utvecklingslinjerna inom judisk tankevärld och kultur så som de framvisas av respektive litteratur, och detta innebär: en grundläggande kunskap om karaktären hos den talmudiska-midrashiska litteraturen med dess typiska sätt att tänka med berättande teologi, utan att syfta till ett systematiskt, teologiskt eller filosofiskt tankesystem; ett etiskt tänkesätt kretsande kring det personliga beteendet som drivkraft bakom en färgrik och ibland även motsägelsefull tankevärld.

Frånsett detta bör studenterna studera de allmänna linjerna, och även i visst mått detaljerna, i de stora förändringar som ägde rum inom judendomen när den mötte Medelhavsländernas och Europas medeltida kulturer och filosofi. Den tidigare talmudiska tankevärlden undanträngdes då av en ny systematisk filosofisk tanke, okänd under talmudisk tid. Den nya kulturella influensen blev synlig inom filosofin och det materiella, sociala och juridiska livet och gav judendomen ett nytt utseende.

Studenten bör dessutom känna till hur dessa nya ofta rationalistiska utvecklingslinjer snart förde med sig en mystisk reaktion: i det medeltida Tysklands judiska mystik och folkreligion, i kabbalan i 1200-talets Spanien, i 1500-talets Palestina och 1700-talets östeuropeiska chassidism. Alla dessa olika trender existerade därefter sida vid sida och skapade en ytterligt komplex judisk verklighet som, slutligen, var motparten till 1700-talets upplysning.

Alla dessa element finns fortfarande kvar i dagens judendom – och även idag, om man går till en synagoga och öppnar en bönbok, möter man en stor mängd kulturella traditio-

ner sammanslagna i denna enda volym. När man läser böcker av t.ex. Isaac Bashevis Singer, eller av S. Y. Agnon eller Nelly Sachs (alla Nobelpristagare – och jag bugar mig i vördnad inför detta land som belönat dem) eller när man öppnar en israelisk dagstidning i våra dagar och läser om bråken

mellan politikerna i detta land – man kan bara bedöma betydelsen av allt detta om man har ett hum om den historiska och kulturella mångfalden inom judendomen.

Översättare: Eva-Maria Jansson